

Správa o kurze RLB374 The Cognitive Science of Religion: Themes, Theories and Methods

Daniela Kurečková, FF MU, Psychologický ústav

Kurz Cognitive Science of Religion prebiehal v jesennom semestri a bol vyučovaný profesorom Thomasom Lawsonom, ktorý je považovaný za jedného zo zakladateľov odboru kognitívnej religionistiky. Preto bol jeho jednorazový kurz na našej univerzite nesmierne jedinečnou príležitosťou získať informácie o tomto odbore takzvané „z prvej ruky“, nehovoriac o neopakovateľnej možnosti prediskutovať dané témy s vyhláseným odborníkom a honorovaným profesorom Queen's university of Belfast. Vďaka prepojeniu štúdia náboženstva s kognitívnu vedou a možnosti zobecnenia poznatkov na iné sféry kognitívneho výskumu, bol kurz zaujímavý nielen pre religionistov, ale aj pre širší okruh študentov zaujímajúcich sa o dané fenomény; formou prednášok vo večerných hodinách s frekvenciou raz za dva týždne bol zároveň nie príliš náročným spestrením štúdia. Navyše nám profesor Lawson vždy ponúkol príležitosť k diskusi, takže sme boli ako študenti nútení kriticky uvažovať a hodnotiť preberané témy už počas trvania prednášky.

Kurz bol tematicky zameraný na objasnenie princípov kognitívnej vedy ako takej a jej prepojenia so štúdiom náboženstva; bol taktiež systematicky rozčlenený: od základných poznatkov na prvej prednáške až k aplikáciám nadobudnutých informácií v konkrétnom výskume. Stupňovaním náročnosti sme sa postupne zorientovali v problematike, na čo mohol vyučujúci plynule nadviazať. Istá časť zodpovednosti ostala prirodzene na nás študentoch – okrem poznatkov poskytnutých priamo na prednáškach sme dostali veľké množstvo referencií na výskumy či literatúru v danej oblasti a v čerpaní vedomostí sme mohli pokračovať formou samoštúdia.

Úvodná prednáška sa týkala vysvetlenia pojmov kognícia, veda, náboženstvo. Na rozdiel od behavioristov sa kognitívni vedci zaoberajú príčinou chovania a nie len chovaním samotným; kognitívna veda je potom spleťou kauzálnych vysvetlení ľudského správania. To vyučujúci rozdelil na reflektívne a intuitívne, pričom zdôraznil že v náboženskom správaní sa kľbia oba druhy dohromady. Kognitívna výbava dnešného človeka je výsledkom prirodzeného výberu najprínosnejších štruktúr, hľadiac na túto tematiku z evolučného hľadiska. Keďže je to práve kognitívna výbava človeka, ktorá mu umožňuje či dokonca ho ženie k náboženskému správaniu, je prirodzené, že sa pokúsime toto správanie skúmať práve skrze výskum kognitívnej činnosti.

O dva týždne neskôr sme pokračovali kritikou tzv. magic bullet approaches, čiže prístupov, ktoré sa snažili nájsť príčiny náboženského chovania u ľudí jediným vysvetlením a nahradili sme ich štandardným modelom. Ten na rozdiel od ostatných neopomína biologickú teóriu prirodzeného výberu či mentálne procesy jedinca. Náboženské koncepty a správanie sú podľa tohto modelu vedľajším produktom evolúcie vyvinutých mozgových štruktúr. Niekde predsa musí byť skrytý dôvod prečo má ľudská myseľ sklon veriť náboženským konceptom, poprípade ich vytvárať a to aj napriek tomu, že sú nečakané a kontraintuitívne (counter-intuitive).

Ulahčením pochopenia tejto teórie boli konkrétne príklady vedľajších produktov: napríklad očistné rituály, ktoré sú podľa tejto teórie vedľajším dôsledkom ľudskej precitlivenosti k potenciálnym hrozbám znečistenia.

Ako študentku psychológie ma vybrané témy oslovovali, sú predsa úzko späté s evolučnou psychológiou, kognitívnou vedou, psychológiou náboženstva, a ani nespomínajúc tie zaujímavé výskumy prevedené antropológmi, ktoré ponúkajú aj psychológom široké pole pre interpretáciu či ďalší nadväzujúci výskum. To som však ešte netušila, aké horizonty sa mi otvoria po predstavení tzv. precaution systému (voľným prekladom akýsi systém obozretnosti). Tento systém, resp. hypotetická štruktúra mysle nás vopred varuje pred nebezpečenstvom, ktoré by teoreticky mohlo nastať a vyvolať akýsi druh úzkosti. Tú je možno, podľa danej hypotézy, zmierniť praktizovaním rituálov, čo by mohlo byť jedným z vysvetlení ich prítomnosti v ľudskom správaní. Ak čitateľ ospravedlní moju zjednodušujúcu interpretáciu danej problematiky, skoro určite si povšimne široké pole možností, ktoré sa pred ním práve otvára. Okrem toho, že existencia tohto systému sa iste dá nepriamo skúmať, ponúka nám možnosti na vysvetlenie najrôznejších konceptov – od rituálneho chovania, cez kultúrnu podmienenosť tohto konceptu až po podivné ritualizácie v patologických behaviorálnych prejavoch (napr. OCD – obsedantno-kompulzívna porucha).

Pripravovaný výskum, ktorým nás vyučujúci prevádzal, sa týkal porovnania precaution systému v dvoch kultúrach a to konkrétne u juhoafrického kmeňa Zulu a západnej civilizácie (Veľká Británia). V rámci výskumu vychádzali jeho autori (Lawson, E.T., Mort, J., Fux, M.) z hypotézy o spojitosti špecifického precaution systému v danej kultúre s ritualizovaným chovaním a následne náboženskými rituálmi. Výsledky štúdie iba dokazujú, že v tejto oblasti vedy sa ukrýva bohatý materiál hodný ďalšieho skúmania. To, že sme mali možnosť sa dozvedieť o tomto výskume viac priamo od jedného z jeho autorov, v kombinácii s predložením ďalších návrhov na možné oblasti výskumu, bolo pre mňa osobne obrovským prínosom. Aj keď sme sa počas kurzu mohli oboznámiť dokonca už aj s analýzou dát, spomínaný výskum zatiaľ nie je publikovaný. Viac o metodológii, výsledkoch a ostatných informácií o výskume sa teda všetci dozvieme až po jeho publikovaní; autori však stále pracujú na dopĺňujúcich článkoch.

Čo sa týka celkového zhodnotenia kurzu, jeho prínosu, zaujímavosti či prevedenia, musím ho jednoznačne nazvať jedným slovom: výnimočný. Spôsobom, akým ho profesor Lawson viedol, bol rozhodne iný ako kurzy, na ktoré sme ako študenti zvyknutí. Nešlo totiž iba o pasívnu účasť na prednáškach, dokonca ani o čiastočnú aktivitu študenta v záverečnej diskusii po prednáške: počas celého kurzu sme sa zo strany vyučujúceho stretávali s obrovskou dôverou, ktorú do nás ako študentov (či dokonca ako budúcich výskumníkov) vkladal. Jeho entuziazmus a nadšenie pre svoj odbor sa akýmsi neznámym spôsobom preniesol od katedry k nám a zároveň s možnosťou osobných konzultácií vyčaroval akúsi zázračnú zmes zaujatia a chuti pustiť sa do výskumu v danej oblasti. Zvlášť by som ocenila aj individuálny prístup, s ktorým sme sa stretávali počas celého trvania kurzu, a ktorý je celkovo v školstve síce nepostradateľný, ale málo rozšírený.

Výstupom z kurzu bola pár stránková esej o spomínanej problematike, kde sme mali možnosť si utriediť myšlienky na papieri a sformulovať vlastné uchopenie tematiky. Škoda len že sme následne formou spätnej väzby nezistili, či je naše

---

svojské uchopenie aspoň trošku blízke pohľadu, ktorý nám mienil sprostredkovať profesor Lawson. Napriek tomuto miernemu nedostatku a zložitosti preberaných tém, musím povedať, že bol kurz ako formou, prístupom vyučujúceho či celkovým prínosom naozaj nadmieru obohacujúcim. Osobne ma nasmeroval priamo ku kognitívnemu výskumu, v ktorom som našla zálubu a množstvo ďalších možností. Prednášky tohto kurzu spolu s doporučenou literatúrou zaplnila medzeru, ktorú som predtým pociťovala medzi religionistikou a psychológiou a tým uspokojila moju potrebu kĺbiť tieto dve veci dohromady (nehovoriac o výskume ako pridanej hodnote). Mrzí ma, že ho kvôli jednorazovému charakteru kurzu nemôžem odporučiť študentom, ktorí nemali príležitosť sa ho zúčastniť.